

Podpora nadání a péče o nadané žáky – strategický dokument pro školu obecně

zpracovala: Mgr. Monika Stehlíková, MBA www.monikastehlikova.cz

Obsah dokumentu:

- 1. Úvod do problematiky**
- 2. Charakteristika nadaného žáka**
- 3. Identifikace nadaného žáka**
- 4. Osobnostní potřeby**
- 5. Vzdělávací potřeby a vhodné metody učení**
- 6. Podpůrná opatření ke vzdělávání žáků**

1. Úvod do problematiky

§ 17 školského zákona 561/2004 Sb. uvádí, že školy a školská zařízení vytvářejí podmínky pro rozvoj nadání dětí, žáků a studentů a tím dávají impulz pro vznik tohoto dokumentu.

Slovem nadání se v tomto zákoně míní jednak nadání ve významu potenciálu nebo dovednosti, tj. školy a školská zařízení rozvíjí kompetence svých žáků. Slovem nadání se také míní nadání v odborném slova smyslu, tedy potenciálu žáků tzv. nadaných. Nadání je odborně definováno jako spojení nadprůměrné dovednosti nebo dovedností ve srovnání s vrstevníky a tvořivosti (tzv. Renzuliho model nadání). Každé dítě má zdroje, potenciál nebo dovednosti, nadané děti mají nadání neboli vysoký potenciál a nadprůměrné dovednosti ve spojení s tvořivostí.

Příčemž vyhláška MŠMT č. 27/2016 Sb. definuje přesně okruhy nadání, které je třeba u žáků rozvíjet a odlišuje žáky nadané od mimořádně nadaných:

- Za nadaného žáka se pro účely této vyhlášky považuje především žák, který při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech.

- Za mimořádně nadaného žáka se považuje především žák, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech.

Kdo zná problematiku nadaných žáků, tak ví, že vyjádření uvedené ve vyhlášce "při adekvátní podpoře", může být zavádějící, proto definice například na úrovni USA definuje nadání (giftedness) tak, že nadaný žák vykazuje nebo **má potenciál projevit** výjimečnou úroveň dovedností. Nemůžeme si myslet, že nadání musí dítě obhajovat výkonem, nadaným se dítě narodí a v některých ojedinělých případech (z důvodu psychických potíží, neadekvátní podpory aj.) nechce nebo nedokáže své dovednosti projevit, některé nadané děti, tzv. diskrétní, je mohou z různých blíže neuvedených důvodů dokonce skrývat. Tím ale se nestávají tzv. „nenadanými“. Nadání je do značné míry záležitost genetická. Jedná se o neuroatypii, tedy nejsou to jen děti více chytré, nejde tedy jen o kvantitativní hledisko, jedná se také o kvalitativní odlišnost, tj. o odlišnost psychických funkcí.

Výše uvedená vyhláška stanovuje ještě další podstatné požadavky, a sice podporu nadání nejen intelektového/rozumového, ale rovněž i nadání uměleckého, pohybového, manuálního a sociálního. USA přidávají ve své definici ještě kreativní a nadání pro leadership. V současné době stále v českém školství převažuje výuka znalostní a rozvoj schopností rozumových. Tato vyhláška vyzývá k rozvoji kompetencí a rozvoji všech druhů nadání bez hierarchizace. Existuje „8 a půl druhů“ inteligence podle Gardnera (1983):

- lingvistická
- logicko-matematická
- vizuálně-prostorová
- pohybová
- hudební
- interpersonální
- intrapersonální
- přírodní
- existenciální

Péče o nadané žáky spadá do koncepce tzv. společného vzdělávání, které vychází vstříc potřebám všech žáků. Není efektivní nabídnout všem žákům to stejné, egalitářství je nespravedlivé vzhledem k tomu, že jsou mezi žáky odlišnosti a specifické potřeby. Společné vzdělávání je založené na dítěti a jeho potřebách,

na adekvátním rozvoji kompetencí a potenciálu. Je nezbytné, aby se každé dítě ve společném vzdělávání – tedy i nadané – vzdělávalo všestranně, svobodně, systematicky, plnohodnotně (rozvoj různých druhů inteligence), empaticky a svým tempem tak, aby byly uspokojeny jeho osobnostní a vzdělávací potřeby.

Pokud má rodič nebo pedagog indicie, že by se mohlo jednat o nadaného žáka, nejčastěji se obrátí na spádovou pedagogicko-psychologickou poradnu (dále jen PPP), kde se nadání identifikuje. Ředitel školy může rozhodnout tak, že identifikaci nadání žáků a studentů pověří k tomu vyškolenou osobu, například školního psychologa, případně speciálního pedagoga. Může také rozhodnout, že přijímá výsledky vyšetření od klinického psychologa nebo výsledky testů Mensy ČR (ty jen pro analytické IQ).

Buď na základě zprávy z PPP, nebo na základě rozhodnutí ředitele školy je možné vypracovat pro daného žáka individuální vzdělávací plán (IVP). IVP může být velmi variabilní, například v některých případech může být žákovi umožněno, aby se společně vzdělával prezenčně 4 dny v týdnu a jeden den v týdnu pracoval doma na samostatných úlohách, osobních projektech, seminárních nebo badatelských pracích aj. IVP funkčně reaguje na potřeby nadaného žáka tak, aby bylo optimálně rozvíjeno jeho nadání a vyváženým způsobem posilovány jeho silné a slabé stránky.

Shrnutí ad 1/

- Nadání je nejen kvantitativní, ale i kvalitativní odlišnost: neuropsychologická a neurofyziologická odlišnost, nejen samotné vysoké IQ
- Nadání je spojení vysoké úrovně schopnosti a tvořivosti (Renzuli)
- Nadané dítě myslí a učí se JINAK (kognitivní odlišnost, odlišnost vzdělávacích potřeb)
- Nadané dítě se motivuje, zaměřuje pozornost a soustředí JINAK (konativní odlišnost, odlišnost osobnostních potřeb).
- Nadání nejen „akademické“, ale i „kreativně-produktivní“(Renzuli)

2. Charakteristika nadaného žáka

„Nadané dítě je šikovný a rychlý myslitel, schopný řešit **komplexní témata**. Je autonomní, zvědavé a zaujaté. Je to osoba citlivá a emocionálně bohatá, která prožívá intenzivně. Vyhledává, aby mohla být kreativní.“ (studie Delphi, 2006-7).

Typické rysy nadaného dítěte:

- komplexní myšlení, asociativní myšlení, myšlení v souvislostech
- potřeba nadhledu, globální pohled
- problémové úlohy, invence, originalita
- rychlé syntetizující myšlení
- obliba v neotřelosti a tvořivosti, hledá nové cesty a řešení, zpochybňuje zavedené
- citlivost vůči nespravedlnosti
- vnímavost
- abstraktní myšlení
- perzistence a soustředění u úloh, které považuje za smysluplné
- vnitřní motivace
- potřeba zahrnout do učení své „já“ (postoje, názory, úhly pohledu, sebepoznání aj.)
- výborná paměť a pozornost, když je motivované
- citlivost emocionální, fyziologická (smyslová) a morální
- emocionální, intelektová, psychomotorická, smyslová overexcitabilita a overexcitabilita představivosti (bude použito níže)

3. Identifikace nadaného žáka

Učitelé mohou automaticky považovat premianta nebo žáka, který se dobře učí, za nadaného a tím zkreslovat vnímání toho, jaké je nadané dítě. Proto je zde uvedena tabulka, která rozliší nadané dítě od dítěte chytrého (a to pouze proto, že dítě chytré a nadané má odlišné potřeby):

Premiant/chytré dítě	Nadané dítě
Zná odpovědi	Klade otázky
Zajímá se	Je velmi zvědavé
Dává pozor	Vysoké zaujetí – myšlenkové, emoční i tělesné
Má dobré nápady	Má neotřelé nápady
Pilně pracuje	Pracuje spíše v intervalech mezi vysokým vypětím a odpočinkem
Odpovídá na otázky	Ptá se na detaily a souvislosti
Poslouchá se zájmem	Projevuje názor
Snadno se učí	Většinou už to zná, neučí se
Látku si několikrát opakuje	Jedno až dvě opakování plně stačí
Rozumí obsahu	Zobecňuje
Má rádo vrstevníky	Má rádo starší/dospělé
Rozumí smyslu sdělení	Dospívá k závěrům
vnímá	Je intenzivní
Opakuje naučené	Vytváří nové
Má rádo školu	Rádo se učí
Přijímá informaci	Nakládá s informací
Dobře si pamatuje	Dobře vymýšlí
Má odbornost, je zdatné v předmětu	Objevuje
Má rádo přímé úkoly	Má oblibu v komplexnosti
Je pozorné	Je bystrým pozorovatelem
Je spokojené, že se učí	Je sebekritické

Mezi další charakteristiky, které přivedou učitele na stopu, patří (více na <http://gifted.education.uconn.edu/wp-content/uploads/sites/612/2014/08/Scales-for-Rating-the-Behavioral-Characteristics-of-Superior-Students.pdf>) :

- velká slovní zásoba, jdou mu snadno cizí jazyky, rychle si pamatuje nová slova
- schopnost vyvozovat závěry, schopnost abstrakce a zobecnění

- velké množství informací o různorodých a specifických tématech
- vysoká schopnost analýzy
- skvělá paměť
- schopnost originálního řešení problému/příkladu/zadání
- velká představivost
- nekonvenčnost v názoru nebo úhlu pohledu
- hra s idejemi, myšlenkami a názory
- vysoká schopnost argumentace
- vytrvalost a soustředění na to, co dítě motivuje a zajímá
- tendence k samostatnosti a zodpovědnosti
- v případě osobního zájmu dítě nepotřebuje vnější motivaci, sama činnost mu přináší uspokojení
- projevuje svoji inteligenci v úkolech, které požadují osobitost a osobnost dítěte
- tendence řídit a organizovat ostatní
- je tvůrčí, má rádo „výchovy“: rádo maluje, kreslí, zpívá, píše atp. a přichází s neotřelými nápady
- je citlivé vůči sobě i okolí, vnímá vztahy a atmosféru, je přemýšlivé
- je sebekritické, má na sebe vysoké nároky
- je pozorovatelem druhých, nechá se druhými inspirovat (aniž by druhé kopírovalo)
- má rádo hudbu, dobře si pamatuje melodie, hraje výborně na hudební nástroj/e, má hudební sluch
- má smysl pro rytmus a vnímání zvuků a tónů
- je intenzivní v neverbálním projevu, je znát velké množství energie
- umí se výborně vyjadřovat ústně a/nebo písemně
- dbá na přesnost vyjadřování, hledá i méně obvyklá slova
- umí vysvětlovat a parafrázovat tak, aby druzí pochopili, je-li potřeba

- vyjadřuje se v metaforách a v přeneseném významu, zařazuje citáty jiných autorů, citace z knih k danému tématu
- má rádo logické hry a matematické úkoly, přichází i s neobvyklými řešeními matematických nebo fyzikálních úkolů, opravuje učitele nebo s ním diskutuje
- je zaujaté pro daný úkol, nadšené, vášnivé, intenzivní, klade otázky, hledá odpovědi, vše zvažuje, neselektuje předem bez analýzy
- rádo a dlouho čte, bere si z toho poučení, převádí přečtené do jiných kontextů a souvislostí vlastního života, porovnává s vlastními hodnotami a názory
- s lehkostí se orientuje v moderních technologiích, programuje, pomáhá ostatním na počítači
- rádo diskutuje o vědeckých tématech, zajímá se o vědecká témata

7. Osobnostní potřeby

Osobnostní potřeby by se daly rozdělit na více oblastí.

1. oblast je rozvoj osobnosti, neboť nadaní lidé mají vysokou potřebu seberealizace a mají též vysoký potenciál osobnostního rozvoje. V souladu s tím je možné zařadit do vzdělávání Osobnostní a sociální výchovu nebo výchovu k praktické psychologii, zde úryvek z RVP:

- Rozvoj schopností poznávání - cvičení smyslového vnímání, pozornosti a soustředění aj.
- Sebepoznání a sebepojetí (já jako zdroj informací o sobě; druzí jako zdroj informací o mně; moje tělo, moje psychika můj vztah k sobě samému; moje učení; moje vztahy k druhým lidem; zdravé a vyrovnané sebepojetí aj.
- Seberegulace a sebeorganizace - cvičení sebekontroly, sebeovládání, regulace vlastního jednání i prožívání aj.
- Psychohygiena - dovednosti pro pozitivní naladění mysli a dobrý vztah k sobě samému; dovednosti pro předcházení stresům v mezilidských vztazích; dobrá organizace času; dovednosti zvládání stresových situací aj.
- cvičení pro rozvoj základních rysů kreativity (pružnosti nápadů, originality, schopnosti vidět věci jinak, citlivosti, schopnosti dotahovat nápady do reality)
- v rámci mezilidských vztahů a komunikace: péče o dobré vztahy a cvičení empatického a aktivního naslouchání

2. Druhou oblastí je zohlednění overexcitabilit, neboli tzv. převzrušivosti. Nadané děti mají jemnější nervovou soustavu, která je reaktivnější, vnímavější a může se rychleji unavit nebo přetížit. Některé nadané děti jsou citlivější na zvuky, jiné na světlo, na emoční disharmonii a konflikty, mohou pak v takovém prostředí, kde jsou přetíženy vjemy, ztratit pozornost a soustředění.

3. Třetí oblastí je oblast vztahů. Potřebují důvěru a přijetí, otevřenost a respekt.

Pro některé nadané děti mají následující negativní vlivy takový účinek, že mohou děti úplně znejišťovat, zpochybňovat, děti si přestávají věřit a projevovat se, jsou to tedy neadekvátní podmínky pro jejich vzdělávání:

- příliš soutěživosti a srovnávání;
- důraz na čas a rychlost bez přemýšlení (u takových úkolů nadaný žák nemusí vůbec podat výkon odpovídající jeho intelektu);
- příliš stresu a napětí;
- nátlak, manipulace, nedostatek autonomie;
- nerespektující prostředí;
- nespravedlnost;
- nelogičnost úkolů; bez zasazení do souvislostí;
- absence smyslu nebo cílů vzdělávání;
- malá propojenost s reálným světem, bez vztahu k současnosti;
- důraz na zapamatování poznatků na místo upřednostňování porozumění problematice a souvislostem;
- příliš jednoduché, jednotvárné a mechanické úkoly, jednostrannost pohledu na problematiku, zúžení úhlu pohledu nebo řešení na jednu jedinou „správnou“ možnost;
- opakování již probraného;
- vše, co se dělá automaticky a mechanicky;
- tříštění pozornosti;
- nedostatek klidu na práci a soustředění;

- nedostatek podnětů a tvořivosti;
- příliš sensorických a emočních podnětů;

5. Vzdělávací potřeby a vhodné metody učení

Nadaní žáci potřebují z Bloomovy taxonomie vzdělávacích cílů především cíle na hierarchii 5 a 6, zadávat tedy globální, problémové a komplexní úlohy a cíle na hierarchii 1 – 4 splní jakoby „neviditelně“ v rámci plnění úloh na úrovni 5 a 6:

1. **Nabývání znalostí:** žáci se učí nazpaměť předložené znalosti, trendy, obecné zásady a postupy. Pamatují si pojmy a systémy.
2. **Pochopení:** žáci sdělují svými slovy, co se naučili, dají najevo, že látce porozuměli, vysvětlují, porovnávají, umí například přeložit text z jednoho jazyka do druhého aj.
3. **Aplikace:** žáci přenesou naučené do jiných situací a kontextů: například umí použít matematický vzoreček pro řešení příkladu, s kterým se dosud nesetkali.
4. **Analýza:** žáci provádí rozbor/ rozklad celku (materiálního či myšlenkového) na jeho jednotlivé části, tyto části pak zkoumají, včetně jejich významu a vzájemných vztahů, př. prezentují výsledky tohoto zkoumání v písemné či ústní podobě, tvoří nové závěry atp.
5. **Syntéza:** žáci vycházejí z více zdrojů a vytvářejí samostatné nové dílo, nový kontext, formulují nové otázky a hypotézy. Zlepšují, vymýšlí, kombinují, předpovídají atp.
6. **Hodnocení:** žáci vyhodnocují relevantnost informací a formulují názory v souladu s danými normami a kritérii, prezentují, obhajují, argumentují atp

Nadaní žáci dále potřebují:

- přemýšlet, myslet, vymýšlet, pochopit, lámat si hlavu a přijít na kloub
- tvořit
- objevovat a zkoumat
- rozumět v souvislostech a mezipředmětově/tematicky
- komplexnost a smysluplnost
- vytvářet si názor

- diskutovat
- chápat svět
- měnit svět
- respektující prostředí
- podnětnou atmosféru bez stresu a srovnávání
- dostatek času se zamyslet
- autonomii
- důvěru v jejich lidskost a potenciál

Komplexnost myšlení nadaných žáků se nejlépe uspokojí zadáváním multidimenzionálních úloh, které obsahují rozvoj různorodých dovedností:

- kognitivní („tvrdé“ dovednosti)
- osobnostně-sociální a komunikační („měkké“ dovednosti)
- komplexnost
- tvořivost
- iniciativnost
- autonomie
- aktuálnost, autentické materiály
- nejednoznačnost, problematičnost
- důraz na souvislosti i praktický přínos (smysl)
- abstraktní myšlení, syntéza i hodnocení

6. Podpůrná opatření ke vzdělávání žáků

Podpůrná opatření ke vzdělávání žáků, která lze **nově** uplatňovat také pro **nadané žáky (nejen mimořádně nadané)**:

- zohledňují různé možnosti zvolených **metod výuky**

- upravuje se práce se **vzdělávacím obsahem**
- doporučuje se pracovat s pestrou škálou **organizačních forem výuky**
- Specifickým podpurným opatřením je **individuální vzdělávací plán**.
- Nadaní žáci se mohou se souhlasem ředitelů příslušných škol současně vzdělávat formou **stáží v jiné škole** stejného nebo jiného druhu.
- Pro nadané žáky může ředitel školy vytvářet **skupiny**, ve kterých se vzdělávají žáci stejných nebo různých ročníků školy v některých předmětech.
- Žáci s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu nadání mají nárok na např. hvězdářské dalekohledy, soupravy na přírodovědné pokusy a výzkumy, odborné knihy a časopisy včetně elektronických pro podporu výzkumné činnosti, licence pro online přístup k databázím odborných publikací atd.

Mezi **metody a formy výuky**, které nadaní žáci ocení a potřebují, patří:

- individuální práce a osobní projekty (seminární práce, eseje, výzkumná činnost, kreativní činnost atp.);
- činnostní učení;
- zážitková pedagogika
- projektové vyučování;
- skupinová práce;
- neviditelná pedagogika (žáci nemají pocit, že se učí, ale přesto se naučí ve výsledku mnohem víc);
- problémové vyučování;
- prezentace;
- propojování školy se světem mimo školu;
- aktuálnost témat a problémů, autentické materiály, vztahování se k žákově současnosti a k jeho názoru a porozumění světu atp.